

5. Чичерин Б.Н. Опыты по истории русского права / Б. Н. Чичерин. М., 1858. 389 с.
6. Повесть временных лет / Д. С. Лихачев. СПб.: Наука, 1999. 668 с.
7. Российское законодательство X–XX вв.: в 9-ти томах. М.: Юрид. лит., 1984–1994. Т. 2. Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства / Отв. ред. тома А. Д. Горский / Под общ. ред. О. И. Чистякова. 1985. – 520 с.
8. Миронов М. А. Власть и народ: обратная связь / М. А. Миронов. М.: Юрид. лит., 2006. 384 с.
9. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
10. Про освіту : Закон України від 23 березня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 21. – Ст. 84.

УДК 34 (094) 340.13

Піх Ю. А., аспірантка кафедри теорії
держави і права ЛьвДУВС

Характерні риси сучасних релігійних правових систем

У статті здійснюється аналіз розвитку та сучасного стану релігійних правових систем. Розглянуто особливості індуської, індійської, юдейської та мусульманської правових систем. Прослідковується їхній вплив на формування держави та права.

Ключові слова: індійське право, індуське право, юдейське право, мусульманське право, правова система.

В статті проводиться аналіз розвитку і сучасного стану релігійних правових систем. Рассмотрены особенности индусской, индийской, иудейской и мусульманской правовых систем. Прослеживается их влияние на формирование государства и права.

Ключевые слова: индийское право, индусское право, иудейское право, мусульманское право, правовая система.

The article analyzes the development and current state of religious legal systems. The features of the Hindu, Indian, Jewish and Muslim legal systems. It traces their influence on the formation of the state and law.

Keywords: Indian law, Hindu law, Jewish law, Islamic law, the legal system.

Вступ. Стан розвитку суспільства залежить від того, до якої правової системи (сім'ї, групи) належить країна. Доволі показовими у цьому плані є країни Азії, які належать до чотирьох різних систем: далекосхідної, індійської, індуської та мусульманської.

Сьогодні Україна переживає перехідний період від авторитарно- тоталітарного суспільного устрою до демократичної правової держави. Цей перехід відбувається поетапно. Перший етап - фундаментальна зміна установлених політичних та економічних структур. Другий - розвиток і закріплення демократичних процесів, зміцнення економічних інститутів. Третій етап - політична консолідація як невідмінна умова економічного піднесення, утвердження принципів правової держави, становлення інститутів громадянського суспільства [2, с. 19].

Хоча українське право належить до континентальної правової системи, вивчення характерних рис правових систем близькосхідних та східних країн та їхнього впливу на розвиток суспільства у цих країнах є актуальним, адже зазначений регіон має

деякі спільні риси із нашою державою.

Метою даного дослідження є вивчення основних характерних рис правових систем близькосхідних та східних країн та їхнього впливу на розвиток суспільства.

Виклад основної частини. Індуська правова система. До зазначеної правової сім'ї належить право таких країн як Республіка Індія (право цієї держави має певні особливості і тому розглядатиметься окремо), Республіка Сінгапур. Крім того, африканські країни Республіка Кенія, Об'єднана Республіка Танзанія і Республіка Уганда також належать до індуської правової системи.

Головною особливістю даної сім'ї є релігійно-общинний характер її формування і побудови, основою якого є релігія індуїзм. Фактично ця правова система є сукупністю релігійних віровчень, догм і тверджень, які підтримуються державою. Батьківщиною вважається Стародавня Індія.

Другою характерною рисою є наявність релігійних джерел права, до яких належать:

- смрити - віровчення про релігійні обряди, які супроводжують життя індуса із наявними нормами права, окутаними доволі сильною релігійною оболонкою;

- дхармасутри - книги, у яких містяться норми поведінки щодо членів тієї чи іншої касты, стосовно правителів, батьків та інших родичів. Є першими книгами права, у яких його норми переплітаються із нормами віри;

- дхармашастри - сукупність юридичних правил, створених шляхом переміщення релігійних норм у праві;

- нібандхази - коментарі дхармашастри, метою яких є роз'яснення їхніх положень та усунення колізій.

Нормативно-правовий акт у вигляді закону не є джерелом індуського права у зв'язку із тим, що відповідно до віровчень індуїзму він має мінливий характер і тому не може бути стабільним джерелом права.

За своєю структурою індуське суспільство є кастовим, що виправдовується і схвалюється положеннями релігії. Саме від того, у якій касті перебуває людина, залежить її становище у суспільстві. Вважається, що людина несе спокуту своїх гріхів за попереднє життя залежно від того, у якій касті вона перебуває (вищій чи нижчій). Оцінка ж поведінки людини у земному житті відбувається за такими критеріями:

- шанування верховних богів (Вішна, Шива) чи їх тілесних втілень;

- суворе дотримання побутових правил касты.

Кожна каста має свої звичаї, які і є для неї нормою поведінки і справедливості. Навіть суддя, який розглядає справу, може виносити рішення не відповідно до вимог закону чи релігійної норми, а згідно із звичаєм його касты.

Таким чином, суспільство країн індуської правової групи є доволі структурованим, а тому побудова громадянського суспільства у цих державах відбувається досить повільно і гальмується особливостями правової системи, яка ґрунтується на релігійних вченнях індуїзму.

Індійська правова система. Хоча Індія є батьківщиною індуського права, сучасне право Республіки Індія зазнало певних еволюційних змін і тому багато вчених розглядає індійську правову систему як окрему, але похідну від індуської системи.

Зміни у праві Індії були зумовлені колоніальною залежністю від Англії протягом XVII-XIX століть. У зв'язку із чим відбулось змішування англо-саксонського і індуського права. При цьому слід віддати належне тому факту, що авторитет індуського права

беззаперечно визнавався європейськими колонізаторами і не піддавався сумніву. Навіть до англійських суддів, які звершували правосуддя на індійських територіях, прикріплювались індуси- фахівці індуського права. Таке ставлення до індуського права було зумовлене насамперед його схожістю із англо-американським правом, яке, як і індуське, ґрунтувалось на основі норм-звичаїв.

Завдяки англійському впливу право Індії набуло певного вдосконалення: так було ліквідовано певні колізійні норми і прогалини, введено використання нормативно-правового акта.

Основними характеристиками сучасного індійського права є:

- звуження сфер дії звичаїв;
- розширення сфери дії закону і судового прецеденту;
- індуське право перестало бути однаковим, а дхарма втратила своє традиційне значення зводу правил, покликаних спрямовувати поведінку людей [3, с. 259].

Використання звичаїв залишилось лише у таких сферах суспільного життя, як:

- сімейне життя і шлюбні відносини;
- участь у добровільних пожертвуваннях;
- питання, які мають суспільне значення;
- кастові відносини.

Одним із головних джерел права став закон, який тепер регулює майже всі суспільні відносини. У 1950 році прийнято Конституцію Республіки Індія, яка зрівнювала касту у їхніх правах, також було зрівняно у правах жінок і чоловіків, особливо у шлюбно-сімейних відносинах. Було скасовано відповідальність за порушення кастової належності.

Загалом можна сказати, що індуське право тепер відіграє незначну роль у праві Індії. Таким чином, індійська правова система є більш сприятливою для побудови громадянського суспільства, ніж чисто індуське право.

Юдейська правова система. Правова система Ізраїлю має специфічний характер. Вона склалася в результаті нормотворчої діяльності сіоністських організацій та установ Ішува (єврейська громада в Палестині) на основі єврейського права, під впливом оттоманського права і британського мандатного законодавства. Джерела ізраїльського права прямо пов'язані з унікальними особливостями створення самої держави, в якому перемішані різні правові культури і традиції.

Істотно відрізняються єврейське (юдейське) релігійне право як історичне право єврейського народу і ізраїльське національне право як вбудовану в державний механізм систему офіційно діючих в країні нормативних положень.

В систему джерел ізраїльського права, відповідно, включені:

- законодавчі акти, основні (конституційні) і звичайні;
- акти виконавчої влади, що приймаються урядом, міністерствами та іншими владними структурами;
- акти суддівського правотворчості (ізраїльське прецедентне право);
- правові звичаї, які стають такими в силу традиції, багаторічної практики або за прямою вказівкою закону;
- норми міжнародного права, що містяться в міжнародних договорах, що отримало міжнародне визнання і не суперечать ізраїльськими законами;
- доктрини і норми іудейського (єврейського) права.

Єврейське право як поняття і термін з'являється порівняно недавно - на початку

XX століття. Юридичні джерела єврейського права володіють сформованою століттями класифікацією, до якої входять:

- Каббала - юдейське містичне вчення, що розглядається першим правовим джерелом, з точки зору часу і по відношенню до інших джерел. Це джерело постійне, і його положення в єврейському праві статично, оскільки в силу своєї природи він не піддається розвитку і змінам;

- Мидраш - тлумачення і коментування Тори;

- Такана і гзера - законодавство галахичних авторитетів, які мають відповідні повноваження;

- звичай у всіх його формах і проявах. Включаючи встановлений порядок і процедуру;

- справа як судові рішення, а також поведінку і спосіб дій знавця Галахи в певній конкретній ситуації;

- розуміння як правова та загальнолюдська логіка мудреців.

Виключно важливу роль в правовому житті Ізраїлю і його громадян відіграє релігія. Ізраїль офіційно не є теократичною державою, хоча юдаїзм наскрізь пронизує його державно-правову систему, значною мірою визначаючи морально-психологічний стан суспільства. Ця релігія ставить в основу не особистість, а єврейський народ як спільність. В країні діють релігійні норми, що стосуються взаємовідносин між державою і релігією, причому деякі з них суперечать принципам демократії, прийнятим в країнах з ліберально-демократичними режимами. У сфері сімейного права та ряді інших сфер застосовується єврейське релігійне право (Галаха), окремі норми якого перебувають у протиріччі з основоположними демократичними цінностями. Питання взаємовідношення між державою і релігією ще до утворення Держави Ізраїль були настільки важливими і суттєвими, що привели до укладення між владними світськими структурами і релігійними організаціями домовленостей про так званій "статус-кво", де визначалися зобов'язання влади перед релігійними діячами щодо гарантій з питань, що стосуються статусу особистості, освіти, Кашрута, Шаббата. Компроміс у вигляді статус-кво став квінтесенцією і лейтмотивом всієї ізраїльської політико-правового життя. Світські керівники держави не можуть погодитися з ситуацією, коли релігійні кола починають "втручатися" в цивільні справи. Періодично тривають спроби проведення "антиклерикальною революції" з метою скасування привілеїв ортодоксальним юдеям і прийняття закону, що обмежує права неєвреїв.

Релігія в Ізраїлі де-факто не відокремлена від держави. Останнім часом з'являється все більше свідчень того, що країна рухається в напрямку, який може привести її в майбутньому до теократичної форми правління. Має місце колізія між світським правом і релігійним правом (єврейським і мусульманським) в ізраїльському державі підтверджує універсальний характер тези про те, що в даний час в світі ліберально-гуманістичні цінності переживають кризу, а вплив релігійної традиції, навпаки, посилюється, включаючи її правові аспекти[1, с. 165-166].

Мусульманська правова система. Мусульманська правова система поширена у таких країнах, як Хашимітське Королівство Йорданія, Республіка Індонезія, Республіка Ірак, Ісламська Республіка Іран, Держава Кувейт, Малайзія (наявні деякі мусульманські общини), Ісламська Республіка Пакистан і Турецька Республіка. Присутня наявність значних мусульманських общин у Республіці Кенія, Сомалі і Об'єднаній Республіці Танзанія. Значний вплив мусульманське право здійснило і на

держави індуського права.

Мусульманська правова система становить собою сукупність ісламських релігійних норм, догм і вчень, які санкціоновані і підтримуються державою. У даній системі надається перевага нормам-традиціям [3, с. 244].

Особливостями мусульманської правової системи є:

- верховенство шаріату;
- вирішення конкретної судової справи здійснюється за аналогією;
- невизначеність змісту і форми права;
- функціонування двох видів судів: релігійний (є традиційним) і світський (запозичений із європейського права).

Джерелами мусульманського права є в основному релігійні твори і книжки, а саме:

- Коран - священна книга мусульман, яка містить первинні норми мусульманського права, зокрема норми моралі, яких слід дотримуватись усім мусульманам і які є основою для побудови правових норм;

- Суна - тлумачна книга Корану. У ній домінують релігійні положення і приклади розв'язання конкретних юридичних конфліктів. При цьому, ці положення ґрунтуються на фактах життя Магомета;

- Іджма - містить конкретні норми мусульманського права; лише юридичні положення, записані у ній, підлягають безпосередньому виконанню мусульманами;

- Кияс - сукупність положень про застосування норм Корану, Суни і Іджми до нових ситуацій;

- закони - загальнообов'язкові правила; мають найнижчий статус у мусульманському праві. Закони і кодифіковані акти були запозичені із континентальної правової сім'ї на початку XIX століття, проте у них положення норм континентального права поступилися нормам мусульманського права. В основному закони застосовуються при регулюванні адміністративних, конституційних, кримінальних і процесуальних відносин. Суспільні і сімейні відносини у більшості країн ще досі не врегульовані законодавчо.

Висновки. З усього вищенаведеного можна зробити висновок, що релігійні правові системи мають традиційний і релігійний характер. Такий стан речей не завжди позитивно впливає на розвиток держави та права у цих країнах. Проте поєднання традиційних норм релігійних правових систем із нормами континентального і англо-американського права позитивно впливає на формування демократичних засад сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оксамытний В.В. Многоаспектность источников современной правовой системы Израиля / В.В. Оксамытний // Вестник Брянского государственного университета. – 2013. - № 2. – С. 165-167.
2. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: Навч. посібник // Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін. - К.: Либідь, 2008. - 440 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник // Пер. з рос. - Харків: Консум, 2001. - 656 с.

